EEN WERKBAAR MODEL VOOR IMMATERIEEL ERFGOED?

Voor het borgen van allerlei immaterieel-erfgoedpraktijken zoals reuzenstoeten, Afghaans borduren, oogstfeesten, de kermiscultuur, Vlaamse gebarentaal … zijn doorgeven en leren cruciaal. UNESCO promoot daarbij het 'samenwerkend leren' dat mensen, over de grenzen van disciplines heen, laat leren van elkaars aanpak.[1] Maar wat betekent dat in de praktijk? En wat is precies de meerwaarde van deze vorm van leren?

Viktor Swillens en Floortje Vantomme

Werkplaats immaterieel erfgoed ging samen met Viktor Swillens, pedagoog in spe, op zoek. Ze ontdekten dat Wengers theorie van de lerende netwerken heel bruikbaar is om dat 'samenwerkend leren' concreet gestalte te geven. Deze bijdrage legt uit waarom, en illustreert dit met enkele concrete voorbeelden. Maar eerst een uitstapje naar recente evoluties in het denken rond leren.

DE GEDAANTEVERANDERING VAN LEREN

Al vijftig jaar wordt (levenslang) leren door UNESCO gezien als de hoeksteen van de democratie: personen hebben het recht zichzelf te ontplooien en hun eigen toekomst in handen te nemen.[2] Dit zou filosoof en pedagoog Gert Biesta 'leren-om-te-zijn' noemen, en dat soort leren is de laatste jaren sterk onder druk komen te staan.[3] Zo wordt door onder andere de Europese Commissie steeds meer verwacht dat mensen zich constant bijscholen, niet alleen voor hun eigen ontplooiing, maar vooral in functie van het efficiënter kunnen uitvoeren van hun (toekomstige) rol in de samenleving.[4] Biesta benoemt dit als een 'leren-om-inzetbaar-te-zijn'. Door deze verschuiving heeft er volgens de filosoof een omkering van rechten en plichten plaatsgevonden. Vroeger werd (levenslang) leren als een recht van burgers gezien, en was het de plicht van de overheid om dit te faciliteren. Vandaag beschouwt men (levenslang) leren steeds meer als een individuele plicht van burgers. De overheid claimt het recht om dit van ieder individu te verwachten.[5]

LEREN VOOR EN DOOR IMMATERIEEL ERFGOED?

Bij het doorgeven van immaterieel erfgoed staan echter niet zozeer de competenties van individuen centraal. Het gaat immers vooral om

Het betrekken van jongeren bij de bloemencorso's - Blankenberge.

Ambachtenlab stoelenmatten © Marco Gerritsen (Beeldblik)

Experimenteren met nieuwe materialen bij het papierscheppen
© Marco Gerritsen (Beeldblik)

Vormgevers en stoelenmatters leren van elkaar
© Marco Gerritsen (Beeldblik)

de vraag hoe men samen concrete uitdagingen kan aangaan bij het beoefenen van de immaterieel-erfgoedpraktijk. Deze bespreekbaar maken is niet zo vanzelfsprekend meer in het dominante economische denken rond leren. Het zijn immers geen onderwerpen waar men even snel een cursus of training over kan volgen. Hier is dieper en reflecterend leren aan de orde, waar er in de eerste plaats ruimte wordt gemaakt voor het onderzoeken van gedeelde uitdagingen.[6] Samenwerkend leren dus.

Het immaterieel-erfgoedveld bevat een aantal sterktes die dat samenwerkend leren in de hand werken. Zo is er al heel wat kennis en ervaring aanwezig bij de verschillende individuen, verenigingen en organisaties betrokken bij immaterieel-erfgoedpraktijken. Bovendien is er veel bereidheid om samen te werken en ervaringen uit te wisselen. Maar hoe kan dat samenwerkend leren dan vorm krijgen?

ETIENNE WENGER OVER LERENDE NETWERKEN

Samenwerkend leren in de praktijk sluit nauw aan bij de theorie van de lerende netwerken, ontwikkeld door leertheoreticus Etienne Wenger. Hij schreef eerder over de *community of practice* of praktijkgemeenschap: een groep van mensen die zich engageert rond een gedeelde passie.[7] Ondanks het feit dat de leden doorheen de tijd wisselen, ontstaat er een zekere basis van kennis in die gemeenschap die gedeeld en verrijkt wordt met en door nieuwkomers. Wenger verbindt verschillende lerende groepen tot 'een landschap van zeer diverse praktijkgemeenschappen'. Een landschap stemt dan overeen met een kennisdomein zoals verpleegkunde of onderwijs, waarbinnen verschillende blikken of disciplines samenkomen. Hij stelt dat het erg leerrijk is om mensen binnen zo'n landschap samen te brengen rond concrete uitdagingen. Zo kunnen ze samen, en elk vanuit het eigen perspectief, komen tot een diepere reflectie. Hij noemt zo'n samenwerking over de grenzen heen een 'lerend netwerk'.[8]

Om zo'n netwerk te laten floreren is er nood aan een *system convener*: dit zijn mensen of organisaties die interesses en bezorgdheden opsporen. Ze brengen individuen samen over de grenzen van instellingen en organisaties heen, zodat ze lerende partners kunnen worden van elkaar. *Conveners* voorzien net genoeg ondersteuning zodat het proces blijft lopen. Goede gesprekken en leerrijke reflecties zijn het resultaat.

Interessant is dat er in het immaterieel-erfgoedveld al een goed overzicht bestaat van de verschillende individuen, verenigingen en organisaties die in Vlaanderen bezig zijn met immaterieel-erfgoedpraktijken, www.immaterieelerfgoed.be. En dat is een belangrijke voorwaarde als mensen willen samenwerken in een lerend landschap. Dat er in de praktijk al lerende netwerken bestaan, mag dan ook niet verbazen. Ter illustratie: het samenwerkend leren rond de bloemencorso's en de ambachten.

BLOEMENCORSO'S

Bloemencorso's in Nederland hebben zich verenigd in een 'Corsokoepel' en in Vlaanderen bestaat een 'Vlaams netwerk van bloemencorso's'. Beide kunnen als een lerend netwerk beschouwd worden, bedoeld om de verschillende verenigingen samen te brengen die de bloemencorso's organiseren en eraan deelnemen. Want die verenigingen stelden vast dat ze doorgaans tegen dezelfde uitdagingen aanlopen. Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland faciliteert de samenkomsten in Nederland door een ruimte te voorzien en waar nodig extra ondersteuning te bieden. In Vlaanderen doet Histories (vroeger

Wanneer kunst en ambacht elkaar ontmoeten
© Marco Gerritsen (Beeldblik)

Vlaamse bloemencorso's ontwikkelen samen publiciteitsmateriaal.

LECA) dit voor de bloemencorso's. Dankzij de kennis- en ervaringsuitwisseling kunnen ze nu elkaars werking versterken, bijvoorbeeld rond het werven van vrijwilligers of het ontwikkelen van publiciteitsacties. Successleutels voor de samenwerking zijn de waardering van ieders inbreng en een concrete impact op de lokale praktijken.

AMBACHTENLABS

Ambachtenlabs zijn kleine maar zeer diverse lerende netwerken rond een bepaald ambacht, zoals het stoelenmatten of het papierscheppen. Net als de Corsokoepel worden ze opgestart en gefaciliteerd door het Nederlandse Kenniscentrum. De aanzet hiervoor was de vaststelling dat de producten van sommige ambachten niet meer aanslaan. Door bijvoorbeeld kunstenaars, vormgevers of studenten gedurende een langere tijd samen te laten werken met een papierschepper of een stoelenmatter wordt het mogelijk om te experimenteren met materialen en technieken. Als zo nieuwe producten ontstaan, kan dat het ambacht nieuw leven inblazen. Bovendien kunnen de andere deelnemers leren uit de technieken van het ambacht en die kennis integreren in hun eigen praktijken. Het kenniscentrum gaat per ambachtsman op zoek naar gepaste partners voor zo'n lerend netwerk.

DE MEERWAARDE VAN LERENDE NETWERKEN VOOR IMMATERIEEL ERFGOED

Kortom: lerende netwerken bieden veel kansen. Ten eerste vervagen dankzij die samenwerking traditionele grenzen tussen verenigingen, organisaties en zelfs sectoren en worden er bruggen geslagen. Dit biedt kansen om de huidige immaterieel-erfgoedpraktijken te verrijken. Ten tweede zorgen lerende netwerken ervoor dat gedeelde bezorgdheden uit het immaterieel-erfgoedveld collectief kunnen aangepakt worden.

Ten slotte maken lerende netwerken verandering en vernieuwing mogelijk in het immaterieel-erfgoedveld. Hannah Arendt zei het al: de mogelijkheid tot verandering is juist erg belangrijk voor het voortbestaan van de prakijken die we belangrijk achten.[9] ■

BENIEUWD NAAR MEER?

U vindt een uitgebreid rapport terug op https://immaterieel-erfgoed.be/nl/inspiratie/lerendenetwerken. Benieuwd naar meer over Etienne Wenger en andere inspirerende auteurs rond volwassenenvorming? Bezoek www.volwassenenleren.wordpress.com

Viktor Swillens is student sociale en culturele pedagogiek aan de KU Leuven. Tijdens zijn stage bij Werkplaats immaterieel erfgoed heeft hij onderzocht hoe de theorie en de praktijk rond leren elkaar kunnen verrijken, voor een nog sterkere immaterieel-erfgoedwerking.

Floortje Vantomme is stafmedewerker bij Werkplaats immaterieel erfgoed. Ze leert voortdurend van en met mensen, actief rond het borgen van immaterieel erfgoed.

Bronnen en literatuur

1. UNESCO. *Decision of the Intergovernmental Committee: 12.COM 9*, 2017, https://ich.unesco.org/en/decisions/12.COM/9. Hier vindt u het Overall Results Framework terug (ORF): een belangrijk instrument om de implementatie van de Conventie van 2003 te monitoren.

2. E. Faure, F. Herrera, A. Kaddoura, e.a., *Learning to be: the world of education today and tomorrow.* Paris, UNESCO, 1972.

3. G. Biesta, 'What's the point of lifelong learning if lifelong learning has no point? On the democratic deficit of policies for lifelong learning', in: *European Educational Research Journal,* 5 (2006) 3,4, pp. 169-180.

4. P. Jarvis, "Imprisoned in the global classroom' – revisited: towards an ethical analysis of lifelong learning', in: *Proceedings of the first international lifelong learning conference.* Rockhampton, Rockhampton University, 2000, pp. 20-27.

5. Biesta, op.cit.

6. Z. Bauman, *Liquid modernity*. Cambridge, Polity Press, 2001.

7. E. Wenger, *Communities of practice. Learning, meaning and identity.* Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

8. E. Wenger-Trayner, M. Fenton-O'Creevy, M. Hutchinson, e.a., *Learning in landscapes of practice: boundaries, identity, and knowledgeability in practice-based learning.* Abingdon, Routledge, 2015.

9. H. Arendt, *Between past and future: eight exercises in political thought (Penguin classics).* London, Penguin books, 2006.